

УДК 047.31 + 811.161.2

Євген Вокальчук, Ольга Степанова, Ольга Кирилюк
м. Рівне

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СЕМІНАР «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ НЕОГРАФІЇ»

Описано основні напрями роботи Всеукраїнського наукового семінару «Актуальні проблеми української неографії», що відбувся в лютому 2013 р. у м. Рівному.

***Ключові слова:** неологія, лексикографія, неологічний словник, індивідуально-авторська неографія, семінар.*

У Рівному 21 — 22 лютого 2013 р. відбувся Всеукраїнський науковий семінар «Актуальні проблеми української неографії», зініційований одним із найпотужніших мовознавчих осередків краю — кафедрою української мови імені професора К.Ф. Шульжука Рівненського державного гуманітарного університету (далі — РДГУ), яка цьогогоріч відзначає півстолітній ювілей із часу заснування. Семінар відбувся за безпосередньої участі Інституту української мови Національної академії наук України, із якою з 2010 р. кафедра налагодила конструктивну науково-дослідницьку співпрацю. Її результатом є низка проведених наукових заходів, із-поміж яких зокрема Міжнародна наукова конференція «Українські переклади Святого Письма в слов'янському контексті (до 450-річчя Пересопницького Євангелія)», публікації наукових праць у збірниках лексикографічної серії «Українська індивідуально-авторська неографія», що видаються на Рівненщині з 2007 р. Співорганізаторами семінару були Національний університет «Острозька академія», Рівненський будинок учених, а також Університет імені Ф. Палацького в Оломоуці

© Є. Л. ВОКАЛЬЧУК, О. І. СТЕПАНОВА, О. В. КИРИЛЮК, 2013

(Чеська Республіка), із яким із 2010 р. рівненський виш плідно співпрацює в царині неолого-неографічних студій, про що переконливо свідчать опубліковані збірники наукових праць молодих дослідників¹, проведені спільні наукові заходи, напр., Другі міжнародні наукові читання «Лінгвістичні студії молодих дослідників» пам'яті професора К.Ф.Шульжука (Рівне, РДГУ, 16 — 17 лютого 2012 р.).

Основною метою проведення семінару була активізація науково-дослідницької роботи в галузі української неології та індивідуально-авторської неографії, обговорення проблем лексикографічного опису неологічної лексики в сучасних словниках.

Семінар урочисто відкрила проректор із наукової роботи РДГУ професор **Т. І. Поніманська**. У вітальному слові доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови імені професора К.Ф. Шульжука, науковий керівник неографічних лабораторій «NEOLEX-Рівне» РДГУ та «Острозький неограф» Національного університету «Острозька академія» **Г.М. Вокальчук** наголосила на тому, що проведення семінару в м. Рівному не випадкове, адже саме на Рівненщині з 2007 р. успішно функціонують дві неографічні лабораторії, основною метою роботи яких є якнайширше залучення філологічно обдарованої студентської молоді до наукової діяльності в царині перспективної молоді української науки — неології. На сьогодні члени лабораторій цілеспрямовано працюють над укладанням персональних словників видатних українських поетів ХІХ — ХХІ ст., формуванням електронного ресурсу першого в слов'янській лексикографії «Словника авторських лексичних новотворів в українській поезії ХХ — ХХІ століть».

Учасників наукового зібрання привітали: заступник начальника управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації **П.М. Коржевський**, доктор філологічних наук, професор, проректор із наукової роботи Рівненського інституту слов'янознавства Київського слав'янського університету **О.В. Тищенко**, який відзначив наукову та практичну значущість проведення міжнародних мовознавчих зібрань. У вітальному слові доктор філологічних наук, професор кафедри славистики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці **А.М. Архангельська** зазначила, що заклад, який вона має честь представляти, вперше підписав угоду про науково-дослідницьку співпрацю з європейським вишем, започаткувавши цим самим якісно новий формат співпраці викладачів і студентів.

¹ Лінгвістичні студії молодих дослідників: Збірник наукових праць учасників II Міжнародних наукових читань «Лінгвістичні студії молодих дослідників», присвячених пам'яті проф. К.Ф.Шульжука (Рівне, РДГУ, 16 — 17 лютого 2012 р.) / Рівненський державний гуманітарний університет, Університет ім. Ф. Палацького в Оломоуці. — Рівне-Острог. — Вип. 2. — 2012; Актуальні явища в сучасних слов'янських мовах та літературах: Збірник наукових праць учасників міжнародного семінару молодих славістів (Оломоуць, 17—18 жовтня 2011 р.) / Університет ім. Ф. Палацького в Оломоуці, Рівненський державний гуманітарний університет, Чеська асоціація українців. — Оломоуць, Рівне, 2011.

У доповідях, виголошених на пленарному засіданні, порушено актуальні проблеми слов'янської (насамперед української) неології та неографії, проаналізовано шляхи поповнення й оновлення лексики сучасних мов, розглянуто труднощі в адаптації чужомовних неолексем до особливостей фонетичної й граматичної систем мови-реципієнта, прокоментовано складні випадки лексикографічного опису новотворів, обговорено проблеми формування реєстру словників неологічної лексики тощо.

Член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу стилістики і культури української мови НАН України **С.Я. Єрмоленко** в доповіді «**Діапазон оказіональності в семантиці епітета**» простежила особливості функціонування поетичного слова, відзначила залежність зміни семантики лексем під впливом соціуму, зауважила, що антропоцентрична парадигма, яка активно презентована в сучасному мовознавчому просторі, зосереджує увагу на комунікативній ролі мови, функціональних можливостях її одиниць, зв'язках із ментальністю народу, виявленні в мові та мовленні найрізноманітніших інтенцій суб'єкта мовлення, проявів людських чинників, що продукуються й існують у зв'язку з такою прагматично орієнтованою й загальною суперкатегорією, як експресивність. Актуальним завданням сучасної лексикографії, як зазначила проф. С.Я. Єрмоленко, є фіксація результатів вторинної номінації. Загалом підготовка до видання словників — важливий процес сьогодення, і тому необхідно виважено підходити до включення в них новотворів, урахувати рівень адаптації кожного оказіоналізму в «мовному просторі», зважати на критерії літературного стандарту, який змінюється залежно від історичних умов, сфер функціонування літературної мови і від колективної мовної свідомості.

Доктор філологічних наук, професор **А.М. Архангельська** в доповіді «**Словотвірні неофемінативи в новій українській мові: лексикографічний і транслатологічний аспекти**» розглянула суфіксальні агентивні іменники жіночого роду, які останнім часом активізувалися як в українській, так і в інших слов'янських мовах. Приєднуючись до основи, суфікси сприяють виникненню нових лексем, які входять в ужиток із певним лексичним значенням. На особливу увагу заслуговують афікси, які вносять у значення слова додатковий відтінок (певне емоційне забарвлення). Новотвори з суфіксами суб'єктивної оцінки, або демінутивними, не завжди є нормативними, через що й не відображені у словниках різних типів. Очевидно, кожне таке утворення, на думку проф. А.М. Архангельської, вимагає уточнення додаткової конотації для визначення функційного потенціалу в системі мови й мовлення, на часі — окреслення критеріїв унормування та кодифікації новотворів для введення їх до реєстрів українських словників нового покоління.

У доповіді «**Неосемантизм в польському й українському політичному дискурсі**» доктор філологічних наук, професор **О.В. Тищенко** проаналізував нову українську та польську лексику, що використовується в сучасному політичному дискурсі, окреслив тенденції творення вторинних номінацій різних типів — як автономних із вільним значенням,

так і неавтономних зі значенням, пов'язаним із певними контекстами вживання слова. Джерелами появи таких неосемантизмів стають питомі українські та польські лексеми. Якщо ж нові значення не виявляють зв'язку з семантикою наявних у мові лексем і, до того ж, позначають нові реалії, поняття, явища, то в таких випадках є підстави надавати подібним одиницям статусу прихованих нових запозичень. Засвоєння таких запозичень свідчить про поповнення номінаційних ресурсів сучасних української й польської мов і є необхідним для забезпечення нових когнітивних і комунікативних потреб суспільства. Нові пояснювальні словники — загальномовні тлумачні, перекладні, аспектні — мають відобразити цей розвиток семантичного потенціалу лексики.

Пленарне засідання завершила доповідь кандидата філологічних наук, професора, завідувача кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки **С.К. Богдан** «Оказіональні апелятиви та назви осіб в епістолярних текстах Лесі Українки». Дослідниця проаналізувала найпоширеніші мовні засоби, завдяки яким можлива реконструкція образів комунікантів і доміант міжособистісного спілкування за епістолярними текстами Лесі Українки. Кожен лист письменниці органічно поєднує комунікативну діяльність адресанта й адресата, перетворюючи їхні діалоги в цілісний епістолярний дискурс, що віддзеркалює типологію та динаміку міжособистісної комунікації, реалізацію комунікативних ролей, які найвиразніше виявляються в характерологічних епістолярних стереотипах комунікантів — етикетних, етнічних тощо. Епістолярне моделювання потребує урахування об'єктивних біографічних відомостей про автора, інформації про його творчість, історичний зріз і реальний психологічний клімат, у якому здійснено комунікацію.

Після пленарного засідання роботу семінару продовжили в Рівненському будинку вчених, де проходили засідання двох секцій — «**Теорія і практика індивідуального індивідуально-авторського словництва**» та «**Лексико-граматичні і фразеологічні інновації в парадигмі сучасних мовознавчих досліджень. Лінгводидактичні аспекти неології та неографії**».

У доповіді кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови імені професора **К.Ф. Шульжука** РДГУ Н.А. Адах «**Словник авторських лексичних новотворів у поезії Василя Барки**» основну увагу зосереджено на перспективі укладання різножанрових словників лексичних новотворів Василя Барки (тлумачного, тематичного, словотвірного), проаналізовано основні труднощі лексикографічного опису лексичних новотворів поета.

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та славістики РДГУ **Н.І. Вовчук** у доповіді «**Естетичні й експресивні функції okazіоналізмів (на матеріалі російської поезії кінця ХХ століття)**» акцентувала увагу слухачів на конотативному значенні новотворів сучасних російських поетів, наголосила на необхідності фіксації додаткових значень інновацій у словниках авторських неологізмів.

Доповідь кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови імені професора К.Ф. Шульжука РДГУ *Н.В. Гаврилюк* «**Словотворчість київських неокласиків: лексикографічний аспект**» було присвячено аналізу складних випадків лексикографічного опису авторських новотворів, зокрема визначенню початкової форми інновацій, встановленню першоавторства новотворів тощо.

Аспірантка кафедри української мови імені професора К. Ф. Шульжука РДГУ *О.В. Кирилюк* у доповіді «**Основні труднощі лексикографічного опису новотворів Павла Тичини**» проаналізувала складні випадки словникового представлення інновацій у процесі формування реєстру оновленого «Словника авторських лексичних новотворів Павла Тичини» (на 1097 одиниць), матеріалом якого слугували поетичні тексти повного академічного видання творів письменника.

У доповіді «**Новотвори Яра Славутича: труднощі лексикографічного опису**» кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та славистики РДГУ *А.Л. Матчук* проаналізувала словотворчу практику представника української діаспори, визначила його місце з-поміж найпродуктивніших творців лексичних новотворів в українській поезії ХХ ст., схарактеризувала роль інновацій у формуванні логічного та емоційного підтексту художнього твору.

Кандидат педагогічних наук, професор кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ *Г.І. Ніколайчук* у повідомленні «**Оказіональні утворення дошкільників як об'єкт лексикографічного опису**» зазначила, що аналіз дитячих інновацій засвідчує реалізацію глибинних системних можливостей мови, не реалізованих належно в узуальних одиницях. Слово для дитини є предметом пізнання, інструментом і результатом цього пізнання. Мовно-мисленнева діяльність дошкільників безпосередньо залежить від ступеня оволодіння мовою і від конкретної мовленнєвої ситуації. У дитячих okazіоналізмах відбивається невичерпний словотвірний потенціал мови.

Аспірантка кафедри української мови імені професора К.Ф. Шульжука РДГУ *О.Б. Тимочко* в доповіді «**Словники неологічної лексики В. Стуса, І. Калинця, І. Світличного, Г. Чубая (порівняльний аспект)**» обґрунтувала актуальність створення словника неологізмів кількох авторів, на конкретних прикладах довела, що в процесі укладання словника авторських новотворів необхідно здійснювати процедуру лексикографічної експертизи.

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови імені професора К.Ф. Шульжука РДГУ *Н.В. Кирилкова* в доповіді «**Південноволинська фразеологія як об'єкт лексикографічного опису**» наголосила на нагальній потребі укладання діалектних фразеологічних словників. У вітчизняному мовознавстві відчувається брак досліджень із фразеології південноволинських говірок української мови, тому на часі є укладання словника диференційного типу, який містить винятково фразеологію, що не увійшла до основного складу української мови.

Кандидат богословських наук, завідувач кафедри філології Київської православної богословської академії **О.Я. Мирончук** у доповіді «**Синтагматично-парадигматичні відношення в номінації святості**» окреслив тематичну групу назв чинів святості як окремої частини агіографічної термінології, яка на сучасному етапі також поповнюється новими найменуваннями.

У перерві учасники семінару ознайомилися з експозиціями Літературного музею Уласа Самчука та Музею бурштину, розміщеними в залах Рівненського будинку вчених.

Паралельно з роботою Всеукраїнського наукового семінару відбулося засідання двох студентських секцій, що проходило в межах наукового проекту «Лінгвістичні студії молодих дослідників» кафедри української мови імені професора К. Ф. Шульжука РДГУ й було присвячене 50-річчю кафедри.

Студенти представили наукові напрацювання в царині сучасної неології за напрямками: «**Теорія і практика індивідуально-авторського словництва**» (виступило 7 учасників) та «**Індивідуально-авторська лексична й фразеологічна номінація: художній і публіцистичний дискурс**» (5 учасників). У коло неографічних зацікавлень молодих дослідників потрапила творчість Валер'яна Поліщука, поетів-шістдесятників, представників Празької школи, Нью-Йоркської групи, Анатолія Мойсієнка, Ігоря Павлюка, Бориса Нечерди, Володимира Свідзінського та інших українських поетів.

22 лютого роботу семінару продовжили в Національному університеті «Острозька академія». До учасників наукового зібрання з вітальним словом звернувся доктор філософських наук, професор, академік АН ВШ України, перший проректор Національного університету «Острозька академія» **П.М. Кралюк**.

Із доповіддю «**Авторські неолексеми в тексті та словнику**» виступила кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу стилістики і культури мови Інституту української мови НАН України **Г.М. Сюта**. Дослідниця відзначила, що багато новотворів не встигають потрапити до фундаментальних словників або ж свідомо не фіксуються в їхніх реєстрах через свою виразну експресивність, що часто є наслідком порушення лексичної або словотвірної норми. Цей факт спричиняє появу словників нового типу — неологічних або словників мовних інновацій, здебільшого лексико-словотвірних. Останнім часом дедалі нагальнішою є потреба регулярного лексикографічного аналізу мовної ситуації з погляду нової та оновленої лексики. На думку доповідачки, тільки ті новотвори мають увійти до активного вжитку, які є естетично виправданими.

Доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВШ України, завідувач кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія» **І.М. Хом'як** виступив із доповіддю «**Технологія роботи з неологічними словниками**», де представив, зокрема,

зразок лабораторного заняття, на якому студенти укладають словники авторських лексичних новотворів, накреслив шляхи вдосконалення роботи студентів зі словниками нових слів.

Аспірант кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія» **В.В. Максимчук** у доповіді «**Словник лексичних новотворів сучасних поетів Рівненщини: проблеми лексикографічного опису**» здійснив порівняльний аналіз лексикографічної презентації авторських лексичних новотворів у сучасних неологічних словниках, визначив особливості роботи над укладанням тлумачного словника авторських субстантивів, зафіксованих у творчості поетів Рівненщини середини ХХ — початку ХХІ ст.

Учасники семінару відвідали музеї Національного університету «Острозька академія».

На підсумковому пленарному засіданні науковці відзначили актуальність обговорюваної проблематики, наголосили на необхідності укладання диференційних неологічних словників різних типів (тематичних, словотвірних, тлумачних тощо) та прийняли Ухвалу наукового семінару:

Продовжити практику видання словників авторської неологічної лексики в українській поезії ХХ — ХХІ ст.

Практикувати обговорення питань сучасної неографії на науково-практичних семінарах.

Розширити матеріал неографічних досліджень. Обрати предметом лексикографічного опису: 1) мову фольклору, 2) мову української художньої прози та мову сучасних ЗМІ; 3) дитячу мову, 4) мову сучасного студентства.

Стаття надійшла 22.04.2013.

Vokalchuk Yeuhen, Olga Stepanova, Olga Kyryliuk
Rivne

THE ALL-UKRAINIAN SCIENTIFIC SEMINAR
«ACTUAL PROBLEMS OF UKRINIAN NEOGRAPHY»

The main tendencies of the work of The All-Ukrainian scientific seminar «Actual problems of Ukrianian neography» has happened on February 2013 in the town Rivne (Ukraine) are described.

Key words: neology, lexicography, neographic dictionary, individual-author's neography, workshop.